

Vyro (ne)dalyvavimo gimdymo procese kaita Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje

RAIMONDA RAULUŠEVIČIENĖ

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 7, 01101 Vilnius

El. paštas r.raimonda@yahoo.com

Etnologinių tyrimų, nagrinėjančių vyro (ne)dalyvavimą gimdymo procese Lietuvoje, trūkumas paskatino atlikti XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios tyrimą ir išsiaiškinti, kaip keitėsi vyro (ne)dalyvavimas bei jo veiksmi gimdymo proceso metu. Etnologiniai, sociologiniai, psichologiniai, biomedicininiai tyrimai bei istoriniai šaltiniai rodo, kad vyro (ne)dalyvavimas ir jo veiksmi gimdymo procese keitėsi priklausomai nuo kultūrinio, istorinio ir socialinio konteksto. XXI a. pr. kūdikio gimimo procese (ne)dalyvaujančio vyro tema sulaukia vis daugiau dėmesio. 2023–2025 m. atliktas etnografinis tyrimas atskleidė, kad XXI a. pradžioje, lyginant su XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės laikotarpiu, vyrai tampa aktyvesniais gimdymo proceso dalyviais. Istoriniame kontekste stebima vyro (ne)dalyvavimo gimdymo procese laipsniška kaita – nuo pačiame gimdyme nedalyvaujančio arba tik išimtiniais atvejais dalyvaujančio iki aktyvaus institucijų skatinamo vyro įsitraukimo tiesiogiai dalyvauti gimdymo procese. Šiandien vyro (ne)dalyvavimas gimdymo procese derinamas šeimoje, atsiranda dalijimasis pareigomis ir atsakomybe, o priimtas sprendimas priklauso nuo abiejų partnerių lūkesčių bei gebėjimo susitarti.

Reikšminiai žodžiai: gimdymas, nėštumas, kūdikio gimimas, vyras gimdymo metu

IVADAS

Nėštumas antropologijoje suprantamas kaip įkūnyta patirtis, kurioje moters kūno pojūčiai ir emocinės patirtys formuojamos per socialinius, kultūrinius bei biomedicininis veiksmus [15]. Kūdikio gimimas – dinamiškas procesas, atsiskleidžiantis per *biologinius, socialinius ir kultūrinius* lygmenis. George'o Engelio (1977) biopsichosocialiniu požiūriu, žmogaus prigimtis apima tris funkcionavimo lygmenis [9]. *Biologinis* siejamas su fiziologiniais nėštumo ir gimdymo procesais. *Psichologinis* – su emociniais išgyvenimais, psichologiniu atsparumu ir gebėjimu kurti emocinį ryšį gimdymo metu. *Socialinis lygmuo* – su visuomenės normomis, kultūrinėmis tradicijomis, šeimos ir aplinkos poveikiu gimdymo patirtimis [41; 32].

Besikeičiantis požiūris į vyro (ne)dalyvavimą gimdymo procese bei sociologų atlikti tyrimai rodo, kad pastaraisiais dešimtmečiais išaugo vyrų šeimos kontekste analizės poreikis [14], „vyrų studijos per paskutinį dešimtmetį įgijo naują pagreitį ir išsikristalizavo į savarankišką tyrinėjimų sritį“ [13, 131]. Vyrų dalyvavimas gimdyje – viena iš „naujosios tėvystės“ praktikos apraiškų [36], kinta ir kūdikio sutikimo kultūra Lietuvoje – vyro įsitraukimas į gimdymo procesą tampa aktyvesnis ir vis dažniau priklauso nuo abiejų sutuoktinių tarpusavio susitarimo [27].

Žvelgiant iš skirtingų disciplinų pozicijų, galima teigti, kad sociologiniai tyrimai daugiausia dėmesio skiria socialinėms normoms, lemiančioms vyro (ne)dalyvavimo gimdyje pasirinkimą, šeimos tarpusavio santykių dinamikai bei visuomenės nuostatų kaitai [4; 10; 22]. Psichologai susitelkia į emocinės sveikatos ir psichinės sveikatos analizę, teigdami, kad tiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese gali mažinti gimdyvės patiriamą stresą, stiprinti partnerių tarpusavio emocinį ryšį bei prisidėti prie ankstyvos tėvo ir kūdikio emocinės sąsajos formavimosi [1; 19]. Biomedicininio požiūriu vyro dalyvavimas gimdyje apibrėžiamas kaip aktyvus vyro įsitraukimas teikiant gimdyvei fizinę, psichologinę ir emocinę pagalbą gimdymo metu [12; 18]. Gimus kūdikiui, užsimezga pirmasis tėvo ir kūdikio kontaktas – emocinė bendrystė [37, 140]. Pastaruoju metu, analizuojant socialinių normų, emocinės ir psichinės sveikatos bei fiziologinių ir medicininių aspektų sąveiką, įvairių mokslo sričių tyrimuose pripažįstama tiesioginio vyro dalyvavimo gimdymo procese svarba. Šiame tyrime siekiama retrospektyviai parodyti, kaip skirtingais istoriniais laikotarpiais (XIX a. pab. – XXI a. pr.) keitėsi vyro (ne)dalyvavimas ir jo veiksmas gimdymo procese iš etnologijos mokslo perspektyvos, sociologijos, psichologijos ir biomedicinos mokslo tyrimai padėjo atskleisti platesnį interpretacinį kontekstą.

Lietuvos etnologijoje nėra darbų, sistemingai nagrinėjančių vyro (ne)dalyvavimą ir jo veiksmus gimdymo procese. Pavienujų įžvalgų ar teiginių apie XIX a. pab. – XX a. pirmosios pusės Lietuvos kaimo kultūrą randama etnologų darbuose, analizuojančiuose šeimos tradicijas ir apeigas, kūdikio laukimo ir gimimo etapus bei moters vaidmenį gimtųjų ciklo papročiuose [39; 7; 23; 24; 28]. Vyriškos ir moteriškos lyties vaidmenų tyrimai glaudžiai susiję su šeimos tyrimais, kuriuose nagrinėjamos vyriškumo ir moteriškumo reikšmės, merginų ir vaikinų brandos apeigos, fiziologiniai reiškiniai bei gimtųjų ciklo papročiai [35; 7; 40; 23; 24; 25; 26; 28; 30]. Anot Angelės Vyšniauskaitės, XIX a. pab. – XX a. pr. tradicinėje lietuvių kaimo kultūroje berniuko ir mergaitės socializacija vyko per darbinės praktikos ir tiesioginį suaugusiųjų gyvenimo modelio perėmimą: „tiek berniukai, tiek mergaitės savo lyties skirtingumą yra suvokę gana anksti“ [40, 12]. Žilvytis Šaknys lyties vaidmenų formavimąsi analizavo remdamasi skirtingomis merginų ir vaikinų fiziologinės bei socialinės brandos apeigomis [35, 49]. Pranė Dundulienė, nagrinėdama lietuvių šeimos papročius ir apeigas tradicinėje kaimo bendruomenėje, pabrėžia kūdikio gimimo ir laukimo svarbą šeimai ir bendruomenei, pažymėdama, kad „šeima yra Dievo palaiminta, kad yra vaisinga“ [7, 61]. Auksuolė Čepaitienė akcentuoja lyčių tarpusavio susijungimą: „vyras yra gyvybės pradžia, o moteris – jos tęsėja ir nešėja, sudarantys simetrišką dalyvavimą kuriant vaiką“ [6, 433]. Etnologės Rasos Račiūnaitės monografijoje *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje* kūdikio gimimas analizuojamas remiantis Arnoldo van Gennepo perėjimo ritualų teorija – tai ypatingas, šventas, „gyvybiškai pavojingas“ ir pereinamasis (liminalinis) laikotarpis, kai gimdyvė laikoma ypač pažeidžiama [28, 41]. Gimdymas tradicinėje kultūroje suvokiamas ne tik kaip biologinis, bet ir kaip sociokultūrinis įvykis.

Kūdikio gimimo patirtį ir gimtųjų ciklo reikšmę¹ šeimai bei bendruomenei nagrinėjanti etnologė Rasa Paukštytė [23, 12] praplečia vyro (ne)dalyvavimo gimdymo procese analizę. Ji viena pirmųjų akcentuoja tiesioginį ir netiesioginį vyro dalyvavimą gimdymo procese bei jo atliekamus veiksmus, reikšmingus ne tik šeimai, bet ir kaimo bendruomenei.

Sovietmečių reprodukcijos ir lytinio švietimo temos šeimoje dažniausiai buvo nutylimos, todėl su intymiais klausimais susijusi informacija buvo perduodama fragmentiškai ir dažniau gaunama iš bendraamžių, mokyklos ar leidinių, o ne iš artimiausios šeimos aplinkos [25]. Visuomenėje įtvirtintos nuostatos reikšmingai formavo ir keitė šeimų požiūrį į nėštumą, vaikų gimimą ir sprendimą atsisakyti vaikų [3]. Nėštumo ir gimdymo klausimai šiuo laikotarpiu buvo nagrinėjami medicinos, pediatrijos ir kūdikio priežiūros kontekste, gimdymas buvo griežtai institucionalizuotas [5]. Reikšmingas įžvalgas apie reprodukcinę nuostatų kaitą pateikia Nijolė Vailionytė, nagrinėjusi Lietuvos miestų gyventojų požiūrio į bevaikystę pokyčius nuo XX a. vidurio iki XXI a. pradžios ir atskleidusi, kaip socialinės, kultūrinės ir istorinės aplinkybės formavo visuomenės požiūrį į vaikų neturėjimą iš moters bei vyro pozicijų skirtingais laikotarpiais [38].

Šio tyrimo aktualumą XXI a. lemia istorinė ir kultūrinė vyro (ne)dalyvavimo gimdymo procese kaita Lietuvoje. XIX a. pab. – XX a. pirmojoje pusėje lietuvių kaimo bendruomenėje gimdymas vyko namų aplinkoje padedant pribuvėjai. Vyro dalyvavimas gimdyme dažniausiai buvo netiesioginis, išskyrus išimtinius atvejus. Miestuose, kuriantis pirmosioms ligoninėms, gimdymai jose buvo reti. Nors vyras nebuvo aktyvus gimdymo proceso dalyvis, jis rūpinosi šeima, buities darbais, taip užtikrindamas šeimos socialinį ir emocinį solidarumą. Sovietmečių vyrui buvo draudžiama tiesiogiai dalyvauti gimdymo procese. Tik XX a. pab. – XXI a. pr. atsirado galimybė vyrui tiesiogiai dalyvauti gimdyme. Tiesioginis vyro dalyvavimas gimdyme tapo oficialiai leistinas ir socialiai pripažintas². Vis dėlto iki šiol stokojama etnologinių tyrimų, sistemškai analizuojančių vyro (ne)dalyvavimo ir jo veiksmų gimdymo metu kaitą skirtingais istoriniais laikotarpiais.

Tyrimo problema: nors šiuolaikinė institucinė medicinos sistema Lietuvoje skatina vyro tiesioginį dalyvavimą gimdymo procese, tačiau kyla klausimas, kodėl sudaryta galimybė naudojasi ne visi vyrai ir kas lemia sprendimą dalyvauti gimdymo procese. Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip Lietuvoje keitėsi vyro (ne)dalyvavimas ir jo veiksmas gimdymo procese nuo XIX a. pab. iki XXI a. pradžios. Tyrimo objektas – vyro (ne)dalyvavimas ir jo veiksmas gimdymo procese. Tyrimo uždaviniai: 1) išanalizuoti vyro (ne)dalyvavimo formas ir veiksmus gimdymo procese XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje, 2) atskleisti vyro (ne)tiesioginio dalyvavimo gimdymo procese kaitą sovietiniu laikotarpiu, 3) išanalizuoti vyro (ne)tiesioginio dalyvavimo gimdymo procese ypatumus XX a. pab. – XXI a. pradžioje.

Tyrimo metodologija: straipsnis paremtas Lietuvos etnologų, nagrinėjančių šeimos ir gimtųjų ciklą, darbų analize, taip pat etnografinio lauko tyrimo duomenimis. Empirinė medžiaga rinkta pagal autorės sudarytą pusiau struktūruotą etnografinį klausimyną

- 1 Lietuvių gimtųjų ciklas skirstomas į kelis laikotarpius, žyminčius pasikeitusias motinos ir kūdikio būsenas. Gimtųjų ciklo metu moteris įgyja išskirtinę padėtį šeimoje bei kaimo bendruomenėje [23, 12].
- 2 https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Veiklos_sritys/Programos_ir_projektai/Sveicarijos_parama/Akuserines%20metodikos/Normalus%20gimdymas.pdf
Artimųjų dalyvavimas gimdyme Lietuvoje nėra reglamentuotas atskiru teisės aktu, tačiau ši galimybė numatyta SAM patvirtintuose metodiniuose reikalavimuose ir taikoma pagal gydymo įstaigų vidaus tvarką.

„Kūdikio besilaukianti moteris XX a. pab. – XXI a. pr.: kūdikio planavimas, laukimas ir gimimas“. Surinktos medžiagos analizei taikyti interpretacinis ir istorinis lyginamasis metodai. Etnografinis lauko tyrimas vykdytas 2023–2025 metais. Jo metu apklaustos 52 moterys ir 15 vyrų, taip pat dvi sutuoktinių poros. Pateikėjai, gimę 1974–2002 m., minėtu laikotarpiu gyveno Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių miestuose ir susilaukė bent vieno kūdikio atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 metais. Papildomai apklaustos 6 pateikėjos, gimdžiusios sovietiniu laikotarpiu (gimusios 1943–1972 m.), taip pat kaip gerai informuotos pateikėjos apklaustos 4 akušerės iš Vilniaus ir Kauno miestų. Pateikėjų paieška vykdyta „sniego gniūžtės“ metodu, taip pat apklausti asmenys, sutikę dalytis informacija. Visi pateikėjai buvo supažindinti su tyrimo tematika, dalyvavo savanoriškai ir savo noru dalijosi asmenine patirtimi. Tyrimo metu laikytasi etikos principų, užtikrintas pašnekovų anonimiškumas ir konfidencialumas.

VYRO (NE)TIESIOGINIS DALYVAVIMAS GIMDYMO PROCESĖ XIX A. PABAIGOJE – XX A. PIRMOJOJE PUSĖJE

Tradicinė lietuvių kaimo kultūra. XIX a. pab. – XX a. pirmojoje pusėje Lietuvos kaime gimdymas beveik visada vykdavo namų aplinkoje padedant pribuvėjai [23; 2]. Pribuvėja atlikdavo ne tik praktines medicinines, bet ir socialines bei ritualines funkcijas – ji buvo tarpininkė tarp gimdyvės, naujagimio ir bendruomenės [28, 56]. Remiantis R. Paukštytės-Šaknienės ir kitų autorių surinkta etnografinių lauko tyrimų medžiaga (XIX a. pab. – XX a. pirmoji pusė), analizuosime, kaip keitėsi vyro (ne)dalyvavimas ir kokie jo veiksmi atsi-skleidė gimdymo procese.

Tiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese. Minėtu laikotarpiu tiesioginis vyro dalyvavimas gimdyme buvo itin ribotas, minimas epizodiškai arba visai nefiksuojamas. Vyras dalyvaudavo tik išskirtiniais atvejais, kai nėštumas būdavo daugiavaisis, esant komplikuotam gimdymui arba prireikus fizinės pagalbos. R. Paukštytė pažymi, kad „tik sunkaus gimdymo atveju vyras padėdavo pribuvėjai“ [23, 49–51]. Šias įžvalgas patvirtina ir R. Račiūnaitė-Paužuolienė: „sunkaus gimdymo atveju leisdavo likti ir būsimam tėvui“ [29, 166]. Panašiai teigia ir A. Čepaitienė, pabrėždama, jog pavieniais atvejais, esant sudėtingam ir rizikingam gimdymui bei grėsmei motinos ar kūdikio sveikatai, vyrai galėjo dalyvauti gimdymo procese: „Vyro buvimas priklausė nuo aplinkybių“ [6, 434].

Netiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese. Tradicinėje lietuvių kaimo kultūroje gimdymas buvo suvokiamas kaip išimtinai moterų sfera, kurioje vyrai tiesiogiai nedalyvavo [25]. Tradicinėje kaimo kultūroje vyras atskiriamas nuo gimdymo proceso, nes manyta, kad jo buvimas gali sutrikdyti gimdymo eigą ar net užtraukti nelaimę. Tai patvirtina ir R. Račiūnaitė, apžvelgdama moters gyvenimo ciklo kultūrinę struktūrą ir ypatingą dėmesį skirdama gimdymui kaip ritualiniam perėjimo momentui. Šiame kontekste vyras praktiškai neegzistuoja, gimdymas suprantamas kaip moterų teritorija [28, 42]. Netiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese sietinas su griežtu lyties vaidmenų apribojimu ir kultūriškai apibrėžtomis vyro funkcijomis, kurios reiškėsi ne gimdymo veiksmė, bet per kitus šeimos ir bendruomenės gyvenimo aspektus.

Išanalizavus vyro atliekamas funkcijas ir jų reikšmę gimdymo procese išskiriami šie veiksmi.

Praktinės pagalbos veiksmi. Vyro praktinė pagalba gimdymo procese buvo svarbi ke-liais aspektais. Pirmiausia ji siejosi su gimdyvės ir naujagimio saugumo užtikrinimu bei sklandžia gimdymo eiga. Viena reikšmingiausių vyro funkcijų buvo pribuvėjos atvežimas:

„vyras turėdavo atvežti pribuvėją“ [23, 51]. Šie veiksmai atskleidžia skubos, atsakomybės ir naujos gyvybės branginimo aspektą, nes pribuvėja dažniausiai būdavo vežama tiesiausiu ir greičiausiu keliu. Tačiau būta prieštaringų nuomonių: „tegu gimsta negyvas, [jeigu] tokia Dievo valia“ [2, 40]. Vyras atlikdavo ir kitus su buitimi bei ūkiu susijusius darbus, kurie buvo laikomi socialiai priimtinais ir neprieštaravo vyriškumo normoms. Jis rūpinosi mal-komis, vandeniu ir kitomis praktinėmis reikmėmis: „gimdant reikėdavo namus prižiūrėti, rūpintis kitais vaikais, gyvulius pašerti, lauko darbus dirbti“ [23, 51]. Vyras, kaip šeimos maitintojas, buvo atsakingas už gimstančio kūdikio ir motinos gerovę: „pirmiausia prie darbų ją užvaduoja vyras“ [23, 127].

Emocinio ryšio palaikymo veiksmai. Nėštumas ir gimdymas tradicinėje kultūroje buvo glaudžiai susijęs su psichologine parama, rūpesčio išraiška ir emociniu dalyvavimu, net jei gimdyje dalyvaujama netiesiogiai: „mylintis ir norintis padėti vyras visada rasdavo gali-mybę pagloboti žmoną“ [23, 38]. Suprasdamas galimas gimdymo rizikas vyras būdavo šalia moters arba kur nors netoliese: „būdavo didelė moralinė parama žmonai“ [23, 51]. Emocinio ryšio palaikymo reikšmė gimdymo procese priklausė nuo vyro ir moters tarpusavio santykių, šeimos gyvenimo sąlygų bei bendro emocinio artumo, užsimezgdusio dar iki gimdymo.

Maginiai veiksmai. Vyrai atlikdavo tam tikrus maginius veiksmus, kuriais siekta apsau-goti gimdyvę ir naujagimį bei užtikrinti sklandžią gimdymo eigą. Tikėta, kad kuo mažiau žmonių žinos apie gimdymą, tuo jis bus lengvesnis, todėl buvo taikomos įvairios apsaugos praktikos. Pribuvėja vyrui duodavo konkrečius nurodymus: „atidaromos visų trobų durys, apžiūrima, kad niekur namuose nebūtų kas nors užrakinta, ištraukiami stalčiai, atvožiami dangčiai“ [7, 71]. Sunkaus gimdymo atvejais būsimasis tėvas atlikdavo papildomus rituali-nius veiksmus – „turėjo persiplėšti marškinius, išpjauti visas sagas“ [7, 71]. Maginiai veiks-mai taip pat reiškėsi įvairiais spėliojimo ir klaidinimo elementais, pabrėžiančiais gimdymo išskirtinumą ir pavojingumą. Kaip pažymi R. Paukštytė, eidama pas gimdyvę pribuvėja ap-sirengdavo švariais drabužiais, apsigobdavo skara, kartais dėvėdavo vyrišką kepurę, „kad jos nepažintų piktosios jėgos“ [23, 51]. Taigi šias tradicines praktikas galima interpretuoti kaip į gimdymo riziką nukreiptus kultūrinius veiksmus.

Simbolinio tėvystės įtvirtinimo veiksmas. Svarbus simbolinio tėvystės įtvirtinimo mo-mentas po gimdymo – gimdyvės ir pirmą kartą pamatyto naujagimio pasveikinimas. Buvo tikima, kad vyras turi pirmasis pamatyti kūdikį: „pirmiausia gimęs kūdikis būdavo paro-domas tėvui, po to motinai“ [23, 51]. Galima teigti, kad šis veiksmas laikytinas simboliniu kūdikio gimimo fakto patvirtinimu. Gimdyvės ir naujagimio pasveikinimas veikė kaip sim-bolinis socialinis veiksmas, kuriuo šeimos galva įtvirtindavo naujo šeimos nario gimimo faktą. Tai ne tiek emocinis, kiek socialinis reikšmingas veiksmas, pabrėžiantis vyro atsakin-gumą šeimos struktūroje ir jo pareigas naujo gyvybės etapo pradžioje.

Pirmieji gimdymai miestuose XX a. pradžioje. Siekiant išsamiau suprasti XIX a. pab. – XX a. pirmojoje pusėje vyravusį vyro (ne)dalyvavimą gimdymo procese, svarbu žinoti mies-to kontekstą. Etnologinių lauko tyrimų, tiesiogiai nagrinėjančių vyro (ne)dalyvavimą gim-dymo procese miestuose, nėra. Todėl gydytojos akušerės Dalios Kotrynos Baliutavičienės surinkta istorinė medžiaga šiek tiek atskleidžia ankstyvąją miesto akušerijos ir ginekologi-jos raidą bei gimdymo praktikas Kaune 1918–1990 m.: „Kaune pradėjo teikti akušerines paslaugas tuo metu įsteigta Raudonojo Kryžiaus draugijos ligoninė“ [2, 24].

Netiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese. XX a. pr. gimdymai ligoninėse buvo reti. Dažniausiai jose gimdydavo miestuose ar miesteliuose gyvenusios moterys, turė-jusios galimybę pasinaudoti medicinos paslaugomis (pav.). Tuo laikotarpiu vyrai ligoninėse

Pav. Vabalninko ligoninės palata. Personalas ir naujagimio tėvas prie gimdyvės lovos, XX a. deš. Juozo Daubaro nuotr.³

tiesiogiai nedalyvavo gimdymo procese, o gimdyvės ir naujagimio sveikata buvo visiškai patikima medicinos personalui ir akušerėms.

Vis dėlto, net ir fiziškai atskirti nuo gimdymo erdvės, vyrai išliko reikšmingi šeimos gyvenime ir gimdymo procese. Jie organizavo medicininę pagalbą, priėmė sprendimus dėl gimdymo vietos ir finansiškai užtikrino žmonos bei vaiko gerovę. Vyras veikė kaip šeimos galva, tarpininkavo tarp šeimos ir medicinos institucijų, o jo atsakomybė buvo nukreipta į materialinį ir socialinį šeimos stabilumą.

Nors vyras fiziškai nedalyvavo gimdymo metu, jis palaikė emocinį ryšį su gimdyve, lankydamas ligoninėje po gimdymo, pasveikindamas motiną ir naujagimį bei priimdamas kūdikį į šeimą. Miesto kontekste vyro (ne)dalyvavimas gimdymo procese įgijo kitokią formą – sprendimų priėmimą, atsakomybės prisiėmimą ir socialinį tėvystės įtvirtinimą.

VYRO (NE)TIESIOGINIS DALYVAVIMAS GIMDYMŲ PROCESU SOVIETMEČIU

Jeigu XIX a. pab. ir XX a. pr. gimdymas daugiausia vyko namų aplinkoje padedant pribuvejai, o vyras gimdymo procese dažniausiai dalyvaudavo netiesiogiai ir tik išimtiniais atvejais tiesiogiai, tai XX a. viduryje, susiformavus sovietinei sveikatos apsaugos sistemai, situacija iš esmės keitėsi – gimdymas tapo visiškai institucionalizuotas ir vyko ligoninėse. Sovietmečiu buvo suformuota centralizuota, biomedicininis modeliu grindžiama sveikatos apsaugos sistema, orientuota į ligos kontrolę ir standartizuotas procedūras, o ne į individualius gimdyvės ar šeimos poreikius [16]. Šį požiūrį atspindi ir sovietmečiu publikuoti leidiniai, skirti šeimai ir vaikų priežiūrai. L. Steponaitienės ir P. Baublio knygoje *Vaikas auga* (1969) akcentuojama medicininė specialistų atsakomybė už gimdymo ir pogimdyminio laikotarpio priežiūrą, o tėvo pareigos pristatomos kaip šeimos materialinio stabilumo užtikrinimas, moralinė parama žmonai ir pagalba vaiko priežiūroje [34]. Panašiai ir B. Spoko knygoje *Vaikas ir jo priežiūra* (1977) vyrauja ekspertinis gydytojo požiūris,

3 https://www.limis.lt/valuables/e/805535/6543868?searchId=53508006&fbclid=IwY2x-jawMzi9FleHRuA2FlbQIxMABicmlkETB1b3FMR0dCYjZ4OWprVzduAR6wMjsUMQQS6pvx5dyLvmGfj1GFZs43VO32B9lBr_7GANh-j4871ldGpZ5Kw_aem_48DOyYDkynUsbyVYcRDDYQ

kuriame gimdymas suvokiamas kaip medicininė procedūra, o emocinis šeimos tarpusavio palaikymas ar vyro dalyvavimas gimdymo metu nėra reflektuojami kaip reikšminga praktika. Autorius akcentuoja tėvo emocinę būseną, vienišumo jausmą gimdymo metu: „Vyras jaučiasi vienišas ir nereikalingas, kol žmona gimdymo namuose“ [33, 14]. Šiuo laikotarpiu nebuvo vietos emociniam šeimos tarpusavio palaikymui gimdymo metu, lydinčių asmenų patekimas į gimdymo namus buvo varžomas [20].

Netiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese. Moterys ligoninėse gimdė padedant akušeriams ar gydytojams, o šeimos nariai į gimdymo pastatą nebuvo įleidžiami. Mažai dėmesio buvo skiriama privatumui ir orumui. Gimdyvės buvo hospitalizuojamos kartu su kitomis gimdyvėmis, o gimdymo eigos apžiūra vykdavo kitiems matant. Draudžiama laisvai vaikščioti, valgyti ir net gerti. Siekiant išvengti infekcinių ligų rizikos, naujagimis ir gimdžiusi moteris izoliuojama savaitei ar net ilgesniam laikotarpiui [5, 495–499]. Remiantis straipsnio autorės atlikto etnografinio lauko tyrimo duomenimis, sovietmečiu buvo labai griežtos higienos normos – *lankytojai neįleidžiami* (pateikėja J. M., g. 1941, Šiauliai). Tokios griežtos gimdymo namų taisyklės sovietmečiu neleido moterims jaustis saugiai ir patogiai, kėlė baimę, kadangi svarbiu gyvenimo momentu moteris būdavo atskirta nuo šeimos. Gimdyti atvykusiai moteriai buvo atliekamos procedūros, kurios rodo techninį medicinos požiūrį į moters kūną: *Pamenu, kaip nemaloniausią dalyką, kai atvykusiai gimdyti taip skausmingai darė klizmą ir dar skuto tarpvietės plaukelius* (pateikėja R. S., g. 1951, Vilnius). Panašūs ir jaunesnės pašnekovės prisiminimai, todėl prieš gimdydama antrą vaiką ir žinodama, kokios bus procedūros, pati tam pasiruošė: *Atsikėliau, nusiprausiau, viską ten susitvarkiau* (pateikėja S. S., g. 1972, Klaipėda). Taigi moters kūnas mediciniškai konstruojamas kaip probleminis – siekiant išvengti infekcijos, atliekamos tam tikros procedūros, kurios atspindi sovietmečio medicinos požiūrį į gimdyvę. Visoms gimdyvėms buvo taikomos vienodos protokolinės pasiruošimo gimdymui procedūros ir neatsižvelgiama į emocinį komfortą.

Nors šiuo laikotarpiu vyro tiesioginis dalyvavimas gimdymo procese buvo griežtai ribojamas, pastebimi reikšmingi *vyro praktinės pagalbos veiksmai*. Vyrams lankyti gimdyves buvo draudžiama, tačiau jie galėjo perduoti siuntinius iš namų. *Kadangi nebuvo galima turėti jokių savo drabužių, vyras atnešė siuntinuką į ligoninę. Siuntinyje radau 500 ml baltai nudažytą stiklainį. Ant stiklainio buvo užrašas „grietinė“. Atidariusi stiklainį radau ne grietinę, o moteriškas apatines kelnaites* (pateikėja I. K., g. 1949, Vilnius). Vyrai prižiūrėdavo buitį namuose ir siūsdavo į ligoninę maisto bei daiktų siuntinius, nes oficialus maitinimas buvo nepakankamas, o asmeniniai reikmenys ribojami [8].

Šiuo sudėtingu laikotarpiu, kai gimdymas siejosi su baimė ir nežinomybe, itin svarbūs buvo *vyro emocinio ryšio veiksmai*. Nors gimdyvė būdavo atskiriama nuo šeimos ir artimos aplinkos, abu partneriai stengėsi palaikyti tarpusavio artumo, ilgesio ir emocinio ryšio jausmą: *Važiuodama į gimdymo namus pasiėmiau su savimi vyro laikrodį. Taip jaučiau, kad jis yra šalia manęs* (pateikėja L. M., g. 1953, Šiauliai). Stiprų emocinį ryšį su sutuoktiniu atskleidžia ir kita pateikėja, kuri, rizikuodama savo ir kūdikio gyvybe, laukė, kol vyras grįš iš darbo. Baimė išvykti į gimdymo namus neatsisveikinus su vyru, rodo stiprų emocinį ryšį tarp sutuoktinių ir griežtą tuometinę tvarką: *Vyras dirbo vairotoju, buvo išvykęs į kitą miestą, buvo sunku pranešti, kad jau prasidėjo gimdymas, todėl laukiau, kol jis sugrįš* (pateikėja J. M., g. 1941, Šiauliai). Siekdami gauti daugiau informacijos apie gimdymo eigą, gimdyvės sveikatos būklę ar net gimusio kūdikio lytį, artimieji stengdavosi patekti į gimdymo skyrių:

Mano sesuo dirbo sesele kitame skyriuje, kai personalas išeidavo, jį (vyrą) sesuo aprangė baltu chalatu ir taip atsivedė į skyrių paslapčia (pateikėja T. B., g. 1965, Kaunas).

Netiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese sovietmečiu keitė *simbolinio tėvystės įtvirtinimo veiksmus*, nes gimdymas uždaroje ligoninėse ribojo tėvo galimybę simboliškai įtvirtinti kūdikio gimimo faktą. Pirmasis oficialus kūdikio ir tėvo susitikimas dažniausiai įvykdavo tik išvykstant iš gimdymo namų. Sovietiniu laikotarpiu maginių su gimdymu susijusių veiksmų užfiksuoti nepavyko. Tikėtina, kad griežtėjanti ateistinė valstybės politika prisidėjo prie tokių praktikų nykimo ir (ar) jų neįvardijimo.

Tiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese. Nors gimdymas buvo griežtai kontroliuojamas medicinos įstaigų, pasitaikydavo atvejų, kai moterys gimdydavo namuose: *Mūsų buvo penki vaikai ir aš 1956 metais vienintelė gimiau ligoninėje. Ateidavo mamai padėti gimdyti kaimynė, kuri šalia gyveno, o tėtis dalyvavo visuose gimdymuose* (pateikėja R. J., g. 1956, Kaunas). Moterys vengdavo vykti į ligoninę gimdyti dažniausiai dėl objektyvių priežasčių – staiga prasidėjusio gimdymo, atokesnės gyvenamosios vietos ar ribotų galimybių laiku pasiekti gydymo įstaigą. Retkarčiais toks pasirinkimas buvo sąmoningas, ypač vyresnių ar tradicijų besilaikančių moterų, tačiau tokie atvejai buvo reti ir oficialiai neskelbiami.

GYRO (NE)TIESIOGINIS DALYVAVIMAS GIMDYMO PROCESU XX A. PABAIGOJE – XXI A. PRADŽIOJE

Apžvelgus aprašytus laikotarpius akivaizdu, kad vyro dalyvavimas gimdyme buvo tiesioginis ir netiesioginis, o vyro praktinė ir emocinė parama šeimai išliko reikšminga iki šių dienų. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, XX a. pab. ir XXI a. pr. situacija iš esmės pasikeitė – gimdymas suvokiamas kaip šeimos įvykis, o vyro dalyvavimas gimdyme tapo ne tik įmanomas, bet ir aktyviai skatinamas. Spartus visuomenės modernėjimas lemia ir naujus pokyčius šeimose [17, 146]. Šeima nebėra tik reprodukcinė institucija – tai emociškai svarbi sąjunga, pabrėžianti abiejų tėvų atsakomybę ir įsitraukimą, o tėvų elgesys, rūpinimasis vaiku yra visuomenės sociokultūrinės sistemos dalis [21; 11; 36]. Vyro buvimas šalia gimdančios moters, taip pat parama ir pagalba nėštumo metu atskleidžia vyro (ne)dalyvavimo gimdymo procese kaitą. Vyrai tampa aktyvesniais gimdymo proceso dalyviais, įtvirtinančiais lyčių lygybės principus [31].

Pasaulinė sveikatos organizacija (PSO) paskelbė apie būtiną pagarbą ir orų elgesį su moterimi gimdymo metu [42]. Šios nuostatos paskatino pokyčius: nuo atvykimo į ligoninę iki išvykimo namo gydymo įstaigose sudarytos palankesnės sąlygos šeimai būti kartu. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę vyrams leidžiama tiesiogiai dalyvauti gimdyme, tačiau ne visi tam pasiruošę: „vyrai, susilaukę pirmagimių apie 1990 m., nesiruošė vaikų atėjimui, nes tuomet tai nebuvo įprasta praktika vyrams“ [36, 92]. Pirmuosius kartus prisimena ir medicinos personalas: *Tai įvyko maždaug apie 1990–1991 metus. Moteris atvažiavo į ligoninę, nes čia planavo gimdyti. Vyras buvo užsienietis, norėjo dalyvauti gimdyme* (akušerė J. K., g. 1965, Vilnius). Tai buvo naujas laikotarpis tiek medicinos personalui, tiek gimdyvėms. Pastaraisiais dešimtmečiais vyro dalyvavimas gimdyme priimtinas ir skatinamas institucijų, vyrai tampa aktyvesni, nors tikslų skaičių nėra. Pagal Lietuvos sveikatos priežiūros kokybės užtikrinimo 2014–2025 m. programą, vienas pagrindinių uždavinių yra gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir prieinamumą, į pacientą orientuotą sveikatos priežiūrą⁴, o vaiko teisių apsaugos įstatymas apibrėžia tėvų galimybes rūpintis vaiku, užtikrinti vaiko

4 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/35834810004f11e4b0ef967b19d90c08?jfwid>

interesus⁵. Vyrai skatinami lankytis pas gydytojus ginekologus, dalyvauti ultragarsiniuose tyrimuose, poros dažniau diskutuoja apie nėštumą ir pasirengimą gimdymui. Palankaus gimdymo iniciatyvos – gimdymas yra natūralus, normalus ir sveikas procesas, o moteriai leidžiama pasirinkti asmenis, kurie bus šalia gimdymo metu [18].

Tiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese. Tyrimo duomenys rodo, kad tiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo procese vis dažniau suvokiamas kaip natūrali partnerystės ir tėvystės dalis. Vyras ir moteris kartu sutaria ir priima sprendimus: *Abu pradėjome, abu pabaigsime* (pateikėja V. B., g. 1988, Kaunas); *Vyras dalyvavo ir net minties nekilo, kad nedalyvautų* (pateikėja A. T., g. 1999, Vilnius); *Tai juk mano vaikas, kaip galiu nedalyvauti* (pateikėjas A. B., g. 1984, Kaunas). Tai rodo ne tik emocinio ryšio tvirtumą, bet ir sąmoningą vyro įsitraukimą į gimdymo procesą. Tiesiogiai dalyvaudamas gimdymo procese vyras suteikia moteriai stipresnį saugumo ir artumo jausmą, pora bendrai išgyvena naujas patirtis. Tyrimo metu apklausti vyrai nurodė, kad sprendimas tiesiogiai dalyvauti gimdyme buvo natūralus kūdikio laukimo procesas ar tęsinys ir daug dvejonių nebuvo, nes gimdymas suvokiamas kaip viena svarbiausių šeimos akimirkų: *Kiekvieną kartą prisiminus Jokūbo gimimą, aplanko šilti jausmai, tiesiog... net nežinau ar tokį jausmą dar galima patirti* (pateikėjas S. P., g. 1977, Klaipėda). Tiesioginis vyro dalyvavimas atskleidžia kintantį požiūrį į tėvystę ir įsitraukimą į šeimos gyvenimą.

Netiesioginis dalyvavimas gimdymo procese. Vyro nenorą tiesiogiai dalyvauti gimdymo procese sąlygoja gilūs stereotipai apie nėštumą, gimdymą, intymumą bei seksualumą. Neretai girdėti neigiami pasakojimai formuoja išankstinį nusistatymą, o gimdymas laikomas „moterų reikalu“: *Jis kalbėjęs su draugais tik vyriškoje aplinkoje, tai iš to susidaręs nuomonę* (pateikėja K. K., g. 1991, Klaipėda). Sprendimas nedalyvauti gimdymo procese ne visada priklauso tik nuo vyro, kai kurios moterys nenori, kad partneris būtų šalia: *Jei aš būčiau vyras, gimdyme nedalyvaučiau* (pateikėja A. M., g. 1981, Vilnius). Vyrų nenorą dalyvauti gimdyme dažnai lemia psichologinis ir emocinis nepasirengimas, baimė sutrikdyti procesą: *Aš tiesiog jaučiau, kad galiu supanikuoti ir tuomet bus stresas ir žmonai, ir man* (pateikėjas M. Š., g. 1973, Kaunas).

Besikeičianti gimdymo tvarka Lietuvoje ir vyro kaip tiesioginio gimdymo proceso dalyvio įtraukimas nėra vien medicininės sistemos nulemtas reiškinys – tai atskleidžia vyro (ne)dalyvavimo gimdymo procese kaitą. Šiandien vyro (ne)dalyvavimas gimdyme dažnai tampa šeimos diskusijų objektu ir apgalvotu sprendimu. Svarstoma, ar moteris sutinka, kad vyras (ne)dalyvautų gimdyme? Kiek pats vyras gali (ar nori) priimti sprendimą? Ar sprendimas turi būti bendras? Dažniausiai sprendimas būna apgalvotas ir priimtas po ilgesnių svarstymų, vidinio apsisprendimo. Nors vyras aktyviai išreiškia norą tiesiogiai dalyvauti gimdymo procese, tačiau moteriai gali pririnkti laiko apsiprasti: *Mano vyras nuo pat pastojimo pradžios sakė būsiu per gimdymą, kažkaip aš dar nebuvau tam pasiruošusi* (pateikėja J. B., g. 1986, Kaunas). Moters (ne)apsisprendimas gali byloti ne itin glaudžius tarpusavio santykius arba individualias patirtis. Abejones ir baimę lydi įsitikinimas, kad tiesioginis vyro dalyvavimas gimdymo metu trikdytų procesą: *Kol nebuvau nėščia jau sakiau, kad gimdyme vyro tikrai nenorėsiu* (pateikėja A. B., 2002, Kaunas). Moters emociniai išgyvenimai ir išankstinės nuostatos nulemia galutinį sprendimą: *Vyras buvo tik per sūrėmius, o kai gimdyt reikėjo buvo išprašytas už durų. Mes taip susitarėm iš anksto* (pateikėja S. B., g. 1978, Klaipėda). Tačiau sprendimai gali ir keistis: *Vyras nenorėjo, susitarėme, kad bus tik per sūrėmius, bet kai viskas greit vyko, net nepastebėjom, kaip jis atsidūrė gimdykloje. Viskas gavosi*

atvirkščiai, nei mes planavome (pateikėja K. T., g. 1992, Vilnius). Taigi sprendimų priėmimas ir jų kaita atskleidžia ne tik individualius partnerių lūkesčius, bet ir tai, kad emociniai išgyvenimai gimdymo situacijoje dažnai tampa bendru poros išbandymu.

Šiuo laikotarpiu vyrauja *emocinio ryšio palaikymo* veiksmai. Emocinė vyro parama gimdymo metu tampa itin reikšminga, nes dalyvavimas gimdymo procese gali mažinti moters patiriamą stresą, stiprinti saugumo jausmą ir kurti artimą emocinį ryšį tarp partnerių. Praktinė vyro pagalba padeda užtikrinti moters komfortą gimdymo metu, vyras komunicuoja su medikais, palaiko ją fiziškai bei emociškai, o kasdienybėje prisideda prie buitinių darbų, vaikų priežiūros ir atsakomybės pasidalijimo. Vyro nedalyvavimas tiesioginiame gimdymo procese nėra suprantamas kaip trūkumas dėl objektyvių priežasčių: *Vyras mane tik atvežė, gimdymas prasidėjo anksčiau. Namie buvo likę kiti vaikai, tai jis grįžo pas juos* (pateikėja V. P., g. 1983, Kaunas). Vyro noras dalyvauti ypatingą akimirką tarsi atskleidžia ir *simbolinio tėvystės įtvirtinimo veiksma*, nes nukirpdamas virkštelę jis pirmas pamato gimstantį kūdikį: *Rankos drebėjo, kai gydytoja padavė žirkles* (pateikėjas S. P., g. 1977, Vilnius). Maginiai veiksmai, anksčiau lydėję gimdymo procesą, išnyksta, o simbolinis *pirmojo fizinio kontakto ir kūdikio priėmimo* momentas dažnai įprasminamas virkštelės nukirpimu.

XX a. pab. – XXI a. pr. keičiasi vyro (ne)dalyvavimo gimdyme pasirinkimo galimybės. Vyrai tampa aktyvesni, labiau įsitraukia į gimdymo procesą. Pateikėjų pasakojimai atskleidžia, kad nors institucinės kliūtys panaikintos ir formaliai vyras gali tiesiogiai dalyvauti gimdymo procese, sprendimą vis dažniau lemia partnerių tarpusavio susitarimas, atsakomybių pasidalijimas ir kartais išryškėjantys skirtingi lūkesčiai.

IŠVADOS

1. Tradicinėje lietuvių kaimo kultūroje XIX a. pab. – XX a. pirmojoje pusėje vyras gimdymo procese tiesiogiai nedalyvavo arba dalyvavo tik retais atvejais. Netiesioginis vyro dalyvavimas buvo grindžiamas socialinėmis, kultūrinėmis bei simbolinėmis normomis. Šiuo laikotarpiu buvo itin svarbi vyro praktinė pagalba namuose rūpinantis šeima bei emocinio ryšio su gimdyve palaikymas. Ypatingą reikšmę turėjo maginiai bei simboliniai gimimo faktą įtvirtinantys veiksmai. Miesto ligoninėje gimdymo atvejai buvo pavieniai, vyras tiesiogiai gimdyme nedalyvavo.

2. Sovietmečiu gimdymo procesas iš namų aplinkos persikėlė į ligonines. Tiesioginis vyro dalyvavimas gimdyme griežtai draudžiamas instituciniu lygmeniu, tačiau išliko reikšmingi vyro praktinės pagalbos ir emocinio ryšio palaikymo veiksmai už gimdymo erdvės ribų. Šiuo laikotarpiu maginių su gimdymu susijusių veikslių užfiksuoti nepavyko.

3. XX a. pab. – XXI a. pr. ryškėja esminiai vyro kaip gimdymo proceso dalyvio pokyčiai. Šiuo laikotarpiu vyro dalyvavimas gimdyme tampa šeimos derybų ir individualiai priimtų sprendimų rezultatu, priklausančiu nuo partnerių tarpusavio santykių dinamikos ir emocinio pasirengimo. Išliko svarbūs vyro praktinės pagalbos ir emocinio ryšio palaikymo veiksmai gimdymo procese, tačiau keitėsi gimimo fakto simbolinio įtvirtinimo praktikos, ypač vyro ir kūdikio pirmojo susitikimo metu. Maginiai veiksmai, anksčiau lydėję gimdymą, neužfiksuoti.

Gauta 2025 10 03

Priimta 2026 01 16

Literatūra

- [1] AHLDÉN, Ingela. Parents' Expectations about Participating in Antenatal Parenthood Education classes. *The Journal of Perinatal Education*, 2012, Vol. 21, No. 1, p. 11–17.

- [2] BALIUTAVIČIENĖ, Dalia Kotryna. *Akušerija ir ginekologija Kaune 1918–1990 m.* Kaunas: Naujasis lankas, 2013. 262 p.
- [3] BALČIŪNĖ, Ieva. *Augintiniai. Atsikratymas vaikais sovietmečio Lietuvoje.* Vilnius: Aukso žuvis, 2024. 304 p.
- [4] BENNETT, Ann. The Birth of a First Child: Do Women's Reports Change over Time? *Birth*, 1985, Vol. 12, No. 3, p. 153–158.
- [5] CHALMERS, Beverley. Maternity Care in the Former Soviet Union. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 2005, Vol. 112, No. 4, p. 495–499.
- [6] ČEPAITIENĖ, Auksuolė. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje.* Vilnius: LII leidykla, 2013. 648 p.
- [7] DUNDULIENĖ, Pranė. *Senieji lietuvių šeimos papročiai.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. 331 p.
- [8] ĖMUŽIS, Marius. Antano Sniečkaus sovietinio partinio elito klando formavimasis 1956–1974 metais. *Lietuvos istorijos studijos*, 2012, Nr. 30, p. 129–149.
- [9] ENGEL, George L. The Need for a New Medical Model: A Challenge for Biomedicine. *Science*, 1977, Vol. 196, No. 4286, p. 129–136.
- [10] JOHANSSON, Margareta. A Dreadful Pleasure: A Longitudinal Qualitative Interview Study about Father's Childbirth Fear. *European Journal of Midwifery*, 2021, Vol. 5, p. 52.
- [11] JOVAIŠA, Leonas. *Gyvenimo sėkmės ugdymas.* Vilnius: Agora, 2009. 335 p.
- [12] KLIUČINSKAS, Marius. Šiuolaikinis gimdymas. *Sveikata*, 2004, Nr. 12, p. 37–39.
- [13] KRANIAUSKAS, Liutauras. Posovietinis vyriškumas: išbrauktas ar nepastebėtas darbotvarkės klausimas? (II) *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2010, Nr. 2, p. 131–150.
- [14] KUBLICKIENĖ, Laima. Vyriškų vaidmenų ypatumai dabarties Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2003, Nr. 2, p. 77–86.
- [15] KHANAM, Maksuda. Embodied Pregnancy and Biomedical Support: Experiences of Middle-Class Women in Bangladesh. *Commoning Ethnography*, 2025, Vol. 6, No. 1, p. 61–80.
- [16] LEONAVIČIUS, Vylius; VEČORSKYTĖ, Eglė. Sveikatos modelio ir sveikatos nelygybės santykis visuomenės vertybių kaitos požiūriu. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 2018, Nr. 9(2), p. 111–130.
- [17] LITVINIENĖ, Julija. *Šeima – vaiko ugdymo institucija.* Klaipėda: KU leidykla, 2002. 146 p.
- [18] LIEPINAITYENĖ, Agnė; POŠKIENĖ, Irena. Moterų gimdymo ir pogimdyvinės priežiūros lūkesčių vertinimas moterų nuomone. *Sveikatos mokslai*, 2016, Nr. 26(6), p. 201–206.
- [19] MACIJAIUSKAITĖ, Ramunė; PRANCKEVIČIENĖ, Aistė. Vyrų psichologinės reakcijos į partnerės nėštumą ir kūdikio gimimą: tarp pasididžiavimo ir panikos. *Psichologija sveikatai ir gerovei: Lietuvos psichologų kongresas, 2013 m. balandžio 25–27 d.* Kongreso pranešimų santraukų leidinys. Vilnius: VU leidykla, 2013, p. 26.
- [20] MAŽULYTĖ-RAŠYTINĖ, Eglė; GUDZINSKAITĖ, Ugnė; PUKELIENĖ, Marina. Moterų gimdymo patirtys Lietuvoje iki COVID-19 pandemijos ir jos laikotarpiu. *Lietuvos akušerija ir ginekologija*, 2021, Nr. 24(4), p. 308–316.
- [21] MEAD, Margaret. *Growing Up in New Guinea. A Comparative Study of Primitive Education.* New York: Blue Ribbon Books, 1930. 384 p.
- [22] OAKLEY, Ann. A Small Sociology of Maternal Memory. *The Sociological Review*, 2016, Vol. 64, No. 3, p. 533–549.
- [23] PAUKŠTYTĖ, Rasa. *Gimtuvės ir krikščynos Lietuvos kaimo gyvenime XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje.* Vilnius: Diemedžio leidykla, 1999. 172 p.

- [24] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Lokalinės kultūros struktūrinės kaitos kontūrai: gimtųjų papročių ciklas XX a. Dzūkijoje. *Lietuvos etnologija*, 2002, Nr. 2, p. 71–88.
- [25] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Kultūrinių reprodukcijos aspektų raiška kaimo kultūroje. *Lietuvos etnologija*, 2004, Nr. 4(13), p. 89–110.
- [26] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Etnografinių tyrimų laukas už Lietuvos ribų: šeima ir jos papročiai. *Lituanistica*, 2019, Nr. 2, p. 124–139.
- [27] PETKEVIČIENĖ, Audronė; SMILGIENĖ, Jurgita. Lietuvos šiuolaikinių šeimų, besilaukiančių vaiko, požiūris į kūdikio sutikimo kultūrą. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2012, Nr. 3(36), p. 18–24.
- [28] RAČIŪNAITĖ, Rasa. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje: Gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga – XX a. vidurys)*. Kaunas: VDU leidykla, 2002. 164 p.
- [29] RAČIŪNAITĖ-PAUŽUOLIENĖ, Rasa. XIX a. pabaigos – XX a. pradžios gyvenimo ciklo papročiai. *Papilė*. T. 2–3. Vilnius: Versmė, 2006, p. 164–182.
- [30] RAČIŪNAITĖ-PAUŽUOLIENĖ, Rasa. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje (XX–XXI a. pradžia)*. Kaunas: VDU leidykla, 2012. 288 p.
- [31] RÅDESTAD, Ingela; RUBERTSSON, Christin; EBELING, Maria; HILDINGSSON, Ingegerd. What Factors in Early Pregnancy Indicate that the Mother will be hit by her Partner during the Year after Childbirth? *Birth: Issues in Perinatal Care*, 2004, Vol. 31, No. 2, p. 84–92.
- [32] SAXBE, Darby E. Birth of a New Perspective? A Call for Biopsychosocial Research on Childbirth. *Current Directions in Psychological Science*, 2017, Vol. 26, No. 1, p. 81–86.
- [33] SPOKAS, Bendžaminas. *Vaikas ir jo priežiūra*. Vilnius: Mokslas, 1977. 360 p.
- [34] STEPONAITIENĖ, Liudmila; BAUBLYS, Petras. *Vaikas auga*. Vilnius: Mintis, 1969. 265 p.
- [35] ŠAKNYS, Žilvytis Bernardas. *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje*. Vilnius: Pradai, 1996. 212 p.
- [36] ŠUMSKAITĖ, Lina. *Norminis vyriškumas tėvystės praktikose*. Vilnius: VU Lyčių studijų centras, 2014. 180 p.
- [37] ŠEMETA, Romualdas. *Gimdymas su šypsena*. Kaunas: Mijalba, 2015. 364 p.
- [38] VAILIONYTĖ, Nijolė. Lietuvos miestų gyventojų požiūrio į bevaikystę kaita XX amžiaus viduryje – XXI amžiaus pradžioje. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2025. 154 p.
- [39] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. *Lietuvių šeimos tradicijos*. Vilnius: Mintis, 1967. 181 p.
- [40] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė; KALNIUS, Petras; PAUKŠTYTĖ, Rasa. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis, 2008. 560 p.
- [41] WESTON, Wayneas. Patient-Centered Medicine: A Guide to the Biopsychosocial Model. *Families, Systems, & Health*, 2005, Vol. 23, No. 4, p. 387–405.
- [42] World Health Organization. Appropriate Technology for Birth. *The Lancet*, 1985, Vol. 326, No. 8452, p. 436–437.

RAIMONDA RAULUŠEVIČIENĖ

Transformation of Attitudes Toward Male (Non-) Participation in the Childbirth Process in Lithuania During the Late Twentieth and the Early Twenty-First Centuries

Summary

The article examines the transformation of male (non)participation in the childbirth process. The scarcity of ethnological research analysing men's (non-)involvement in childbirth in Lithuania prompted an ethnographic field study, which was conducted from the late twentieth to the early twenty-first century. The aim was to investigate how male (non-)participation in childbirth evolved and what roles men assumed during the birth process. Historical sources and findings from ethnological, sociological, psychological, biomedical, and gender studies indicate that both male (non-)participation and men's actions during childbirth shifted in accordance with cultural, historical, and social contexts. At the beginning of the twenty-first century, the topic of men's involvement in the birth of a child (i.e., participation in childbirth) was receiving increasing scholarly attention. An ethnographic study conducted between 2023 and 2025 revealed that men are becoming more active participants in the childbirth process. Within a broader historical context, a gradual shift can be observed: from culturally constrained (non-)involvement, when men were physically absent from childbirth or participated only in exceptional cases and still played significant roles in ensuring protection, caregiving, and maintaining the domestic environment, to more active, institutionally encouraged engagement. This engagement increasingly includes direct participation in childbirth and reflects a broader transition toward shared parental responsibilities. Male involvement in childbirth is negotiated at the family level, where decision-making is shaped by the expectations and mutual agreement of both partners.

Keywords: childbirth, pregnancy, baby birth, man in childbirth